Pramoninio bendradarbiavimo modelio tobulinimas: praktinio pritaikymo rekomendacijos Lietuvai

Autoriai: Justas Kazlauskas, Rūta Mankevičienė

2026-09-04

Nuotr. KNDS France, CAESAR®MK2 haubica

Įžanga

Nesibaigiančių karų Ukrainoje bei Artimuosiuose Rytuose fone ginkluojasi ir visa Europa. Karinės įrangos įsigijimai siekia rekordines aukštumas, o europietiškos ginkluotės ir amunicijos gamybą kaitina dar nematyto masto finansavimo galimybės. Žinios iš fronto vis primena, kad sekinančiame kare svarbiausia gebėti nenutrūkstamai pildyti šaudmenų atsargas bei greitai į rikiuotę grąžinti apgadintą techniką.

Pastebimas mąstymo lūžis ir Europos valstybių pramonės politikoje – gyvybiniais nacionalinio saugumo interesais vis dažniau grindžiama *vietinės* gynybos pramonės plėtra. Europoje įsigali požiūris, kad mūšį lemiančių šaudmenų tiekimas ar prioritetinės ginkluotės remontas negali remtis vien užsienio kompanijų gera valia, kad šiuos pajėgumus reikia išlaikyti šalies viduje.

Lietuvos kontekste nacionalinė gynybos pramonės plėtra jau buvo įvardijama kaip prioritetinė kryptis ne vienoje Vyriausybės programoje. Nors lietuviškų tankų, haubicų ar raketinės oro gynybos sistemų dar negaminame (ir didžioji dalis Lietuvos kariuomenės 1-ajai divizijai reikalingos modernios technikos atkeliaus iš užsienio), vis dėlto buvo ieškoma būdų ir karinės įrangos įsigijimus iš svetur išnaudoti nacionalinei gynybos pramonei auginti.

Būtent tokią galimybę nuo 2024 m. liepos įgalino Gynybos ir saugumo pramonės įstatymas. Teisės akte numatytas „pramoninio bendradarbiavimo“ mechanizmas leidžia įpareigoti užsienio tiekėjus iki 30 proc. stambių karinės įrangos įsigijimų vertės investuoti Lietuvoje – ieškant partnerių bendrai gamybai, perduodant technologijas ar įsigyjant prekių ir paslaugų iš vietinės pramonės.

2026 m. kovą „Kurk Lietuvai“ programoje parengtas Gynybos ir saugumo pramonės kelrodis pramoninį bendradarbiavimą įvardijo kaip esminį plėtros katalizatorių. Lietuvos įmonėms taip sudaromos sąlygos patekti į tarptautines tiekimo grandines, perimti naujas gamybos technologijas ir plėtoti karinės įrangos techninės priežiūros bei remonto kompetencijas.

Šiuo metu krašto apsaugos institucijos jau yra sudariusios bent penkias pramoninio bendradarbiavimo sutartis, kurių bendra įsipareigojimų vertė viršija 100 mln. Eur. Į Lietuvą atkeliaujančių „Leopard 2A8“ tankų ir „CAESAR MkII“ haubicų techninei priežiūrai bei remontui bus pasitelkiamos Lietuvos įmonės. Šioje studijoje institucijoms pateikiamos tikslinės rekomendacijos, kaip dar labiau efektyvinti pramoninio bendradarbiavimo teisinį mechanizmą ir suteikti reikšmingą postūmį gynybos pramonės augimui.

Išankstinių studijos rekomendacijų pagrindu pasiektas pamatuojamas rezultatas – rugsėjo 1 d. įsigaliojo Gynybos ir saugumo pramonės įstatymo pakeitimai, Seimo pavasario sesijoje priimti vienbalsiai. Kitas gerąsias praktikas ir rekomendacijas toliau vertins ir įgyvendins Krašto apsaugos ministerija, kuri po pakeitimų prisiima vienašalę lyderystę pramoninio bendradarbiavimo procesuose.

Trumpiniai ir sąvokos

Trumpinys	Pilnas pavadinimas
EEE	Europos ekonominė erdvė
ES	Europos Sąjunga
EK	Europos Komisija
JAE	Jungtiniai Arabų Emyratai
MRO	Karinės įrangos aptarnavimas, remontas ir kapitalinis atnaujinimas
MTEPI	Moksliniai tyrimai, eksperimentinė plėtra ir inovacijos
MVĮ	Mažos ir vidutinės įmonės
Priemonė	Pramoninio bendradarbiavimo įsipareigojimų įgyvendinimo priemonė
SESV	Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo
Sutartis	Pramoninio bendradarbiavimo sutartis
Tiekėjas	Originalios karinės įrangos tiekėjas

Studijos santrauka

Stambūs karinės įrangos įsigijimai iš užsienio tiekėjų sudaro unikalias sąlygas skatinti ir nacionalinės gynybos pramonės plėtrą. Pramoninio bendradarbiavimo reikalavimai paverčia juos realiu svertu užtikrinti bendrą gamybą, tiesiogines investicijas ir technologijų perdavimą vietinei pramonei, kurti darbo vietas ir vystyti naujus gynybos produktus Lietuvoje. Vis dėlto nuo 2024 m. liepos veikiantis modelis dar naujas – numatytos procedūros išlieka perteklinės, trūksta ir pramoninio bendradarbiavimo sutarčių įgyvendinimo, priežiūros ir rizikų valdymo įdirbio. Svarbu iš anksto užkardyti ir numatomas rizikas: prisiimdami šiuos įsipareigojimus tiekėjai gali branginti karinę įrangą, o dėl užsitęsusių derybų gali nutolti Lietuvos kariuomenei būtinų pajėgumų pristatymo terminai.

Šios studijos tikslas – pasiūlyti sprendimus, kurie leistų efektyvinti pramoninio bendradarbiavimo reikalavimų taikymą ir duotų realų postūmį gynybos pramonei, nekuriant papildomo administracinio krūvio. Ieškant sprendimų, analizėje apžvelgtos aštuonių šalių – Danijos, Norvegijos, Kanados, Indijos, Izraelio, Indonezijos, JAE ir Pietų Korėjos – pramoninio bendradarbiavimo praktikos. Šalys atrinktos lyginant skirtingas teisines aplinkas, modelių brandą ir politinius siekius. Remtasi viešais šaltiniais, valstybių gairėmis bei sutarčių šablonais, pokalbiais su Danijos, Kanados ir Izraelio institucijų atstovais.

Ryškiausias dėsningumas – modelio siekį labiausiai lemia jį kuruojanti institucija. Kai procesą valdo už ekonomiką atsakinga institucija, dėmesys telkiamas šalies ūkio augimui, eksportui, smulkių įmonių įtraukimui ir regionų vystymui. Kai krašto apsaugos ministerija – prioritetu tampa kritinės kompetencijos bei įsigytos technikos aptarnavimo ir remonto pajėgumai.

Antras ryškus skirtumas – teisinė aplinka. Trečiosios šalys pramoninį bendradarbiavimą gali naudoti kaip platų ekonominės politikos įrankį: skatinti eksportą, auginti visą pramonės ekosistemą, kaupti ir parduoti įgyvendintų įsipareigojimų vertę. ES narės tokios laisvės neturi – kiekvienas sprendimas taikyti pramoninį bendradarbiavimą turi būti pagrįstas esminių nacionalinio saugumo interesų apsauga, būtinumo ir proporcingumo principais; vertinama, ar nėra iškreipiamos ne vien karinės paskirties gaminių konkurencinės sąlygos bendrojoje rinkoje. Dėl to dalis užsienio geruų praktikų Lietuvoje gali būti perimtos tik siauresne forma, o kai kurių, pavyzdžiui, išankstinio įsipareigojimų vertės kaupimo, tenka atsisakyti – to paties dėl Europos Komisijos inicijuotų teisminių procesų 2021 m. atsisakė ir Danija.

Remiantis analize parengtos tikslinės rekomendacijos. Siūloma sutelkti sutarčių valdymą vienoje institucijoje, išlaikyti didžiausias paskatas technologijų perdavimui ir tiesioginėms investicijoms, taikyti reikalavimus tik strateginio masto pirkimams, pramoninio bendradarbiavimo pasiūlymą vertinti kartu su karinės įrangos pasiūlymu dar konkurso metu, sutartyse numatyti veiksmingus saugiklius, apibrėžti perduodamų technologijų vertinimo kriterijus ir sukurti viešą tiekėjų įsipareigojimų registrą.

Dalis išankstinių rekomendacijų jau įgyvendinta. Įstatymo pakeitimais atsakomybė už pramoninį bendradarbiavimą priskirta Krašto apsaugos ministerijai, nustatyta nauja 20 mln. Eur riba, nuo kurios svarstomas priemonės taikymas, ir panaikintos netaikymo išimtys. Atnaujintame Vyriausybės nutarime suvienodinti technologijų perdavimo ir tiesioginių

investicijų įverčiai, numatytas sutarties nutraukimas tiekėjui nevykdant įsipareigojimų bei galimybė įsipareigojimus konsoliduoti. Viešas pramoninio bendradarbiavimo sutarčių registras Krašto apsaugos ministerijos svetainėje pasirodys šį rugsėjį.

Studijoje pirmiausia pristatoma užsienio praktikų apžvalga kartu su jų pritaikymo Lietuvai vertinimu ir konkrečiomis rekomendacijomis. Darbo metu identifikuotos ir Europos Sąjungos teisės išimtys, kuriomis grindžiamas visas pramoninio bendradarbiavimo modelis. Tos pačios išimtys atveria galimybę gynybos įsigijimus vykdyti tiesiogiai iš Lietuvoje veikiančios gynybos pramonės, todėl Priede Nr. 1 pateikiamos papildomos rekomendacijos, kaip ja pasinaudoti plačiau. Remiantis Belgijos, Nyderlandų ir Vokietijos patirtimi, šią galimybę siūloma išnaudoti prioritetinės įrangos, bandomųjų partijų ir inovatyvių produktų įsigijimams bei ilgalaikėms strateginėms partnerystėms su Lietuvos teritorijoje veikiančiais karinės įrangos gamintojais.

Užsienio gerųjų praktikų apžvalga

„Kurk Lietuvai“ komandos atliktoje analizėje apžvelgiamos aštuonių šalių – Danijos, Norvegijos, Kanados, Indijos, Izraelio, Indonezijos, Jungtinių Arabų Emyratų ir Pietų Korėjos – pramoninio bendradarbiavimo gynybos srityje gerosios praktikos. Šalys atrinktos siekiant palyginti skirtingas teisines aplinkas (ES valstybė narė, EEE valstybė, trečiosios šalys), skirtingą pramoninio bendradarbiavimo modelių brandą ir skirtingus politinius siekius. Analizė remiasi viešai prieinamais šaltiniais, įmonių pranešimais spaudai, pramoninio bendradarbiavimo gairių ir sutarčių šablonų tekstais, taip pat neformaliais pokalbiais su Lietuvos gynybos atašė užsienyje bei Danijos ir Kanados pramoninį bendradarbiavimą koordinuojančių institucijų atstovais.

Analizuoti modeliai atskleidžia platų politinių siekių gynybos srityje spektrą. Pramoninio bendradarbiavimo priemonių kategorijos (pavyzdžiui, kritinių technologijų perdavimas ar investicijos į mažas ir vidutines įmones) išryškina ir šalių silpnąsias gynybos pramonės vietas, kurias institucijos siekia stiprinti. Priemonėms priskiriami įverčiai (daugikliai) signalizuoja institucijų prioritetus: kuo aukštesnis įvertis, tuo labiau valstybė suinteresuota atitinkama veikla. Tuo tarpu pirkimų slenkstis (vertė, nuo kurios svarstomas pramoninio bendradarbiavimo taikymas) ir įsipareigojimų dydis (procentas nuo karinės įrangos pirkimo sutarties vertės) rodo ir institucijų ryžtą prisiimti karinės įrangos pabrangimo ir užsitęsiančių derybų riziką vardan vietinės pramonės pajėgumų vystymo.

Vienas iš reikšmingiausių kintamųjų – institucija, kuruojanti pramoninį bendradarbiavimą. Pastebima, kad kai procesą valdo ekonomikos ar pramonės plėtrą kuruojanti institucija (Izraelis, JAE, Kanada), dėmesys dažniau telkiamas vietinės pramonės auginimui, eksporto skatinimui bei mažų ir vidutinių įmonių (toliau – MVĮ) įtraukimui. Kai procesą valdo krašto apsaugos ministerija ar karinės įrangos pirkimus vykdanti institucija (Norvegija, Indija, Pietų Korėja) – prioritetu dažniau tampa kritinės kompetencijos, įsigyjamos karinės technikos aptarnavimo, remonto bei atsarginių dalių gamybos pajėgumai. Šis dėsningumas nėra absoliutus: Danijoje pramoninį bendradarbiavimą administruoja Danijos verslo agentūra, tačiau nuo 2021 m. prioritetas teikiamas tiekimo saugumo ir kritinių pajėgumų užtikrinimui – to pareikalavo ES teisė.

Pramoninio bendradarbiavimo taikymo ribas apibrėžia teisinė aplinka, ypač ES bendrosios rinkos taisyklės. Trečiųjų šalių institucijos turi kur kas platesnes galimybes taikyti pramoninio bendradarbiavimo priemones nei ES valstybės narės, kurios privalo laikytis Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (toliau – SESV) taisyklių, įskaitant viešųjų pirkimų direktyvas. Pramoninis bendradarbiavimas įteisinamas tik remiantis specialia SESV išimtimi karinės įrangos pirkimams, o pramoninio bendradarbiavimo priemonės gali būti taikomos tik dėl būtinybės apsaugoti esminius nacionalinio saugumo interesus. Reikalavimas įrodyti, kad priemonės taikomos laikantis būtinumo ir proporcingumo principų (ir nepablogins dvejopos ar civilinės paskirties gaminių konkurencijos sąlygų), ženkliai apriboja platesnius pramonės auginimo siekius. Tuo tarpu trečiosios šalys pramoninį bendradarbiavimą gali naudoti ir kaip ekonominės politikos įrankį: skatinti ne tik gynybos pramonės, bet ir platesnės MVĮ ekosistemos plėtrą bei eksportą.

Nr.	Geroji praktika	Paaiškinimas	Šalys
1	**Sutartys valdomos centralizuotai**	Pramoninio bendradarbiavimo derybos, teisinis vertinimas, pasirašymo procedūros bei sutarčių valdymo procesai yra sutelkti vienoje institucijoje.	Danija Norvegija
2	**Skatinamos aukštos pridėtinės vertės veiklos**	Aukščiausi priemonių įverčiai taikomi tiesioginėms investicijoms, svarbių technologijų perdavimui ir bendrai MTEPI veiklai. Žemiausi – tiesioginiams įsigijimams iš vietinės pramonės.	Kanada Norvegija JAE Danija
3	**Įverčiai nustatomi individualiai pagal naudą**	Įstatymu apibrėžiami įverčių rėžiai (pavyzdžiui, x1–x5), o tikslų įvertį institucija nustato individualiai, atsižvelgdama į numatomą konkrečios priemonės naudą bei derybų metu sutartas sąlygas.	Danija Norvegija
4	**Konkurso metu skiriamas papildomas balas**	Pramoninio bendradarbiavimo pasiūlymas vertinamas lygiagrečiai su tiekėjo komerciniu karinės įrangos pasiūlymu; naudingiausiam pasiūlymui skiriamas papildomas balas.	Kanada P. Korėja
5	**Įsipareigojimai taikomi tik strateginiams pirkimams**	Pramoninio bendradarbiavimo įsipareigojimai taikomi tik itin stambiems įsigijimams, atitinkamai reikalaujant ir itin aukšto įsipareigojimų lygio (iki 100 proc. pirkimo vertės).	Kanada Indija
6	**Atsižvelgiama į pirkimo konkurencines sąlygas**	Įsipareigojimų dydis siejamas su tiekėjų konkurencija. Pirkimams iš vieno tiekėjo nustatomas žemesnis procentas nei atviro konkurso. Dėl skubos gali būti nusprendžiama ir visai netaikyti įsipareigojimų.	P. Korėja Izraelis Indija
7	**Sutartyse numatomi saugikliai**	Sutartyse įrašomos sąlygos, įgalinančios institucijas reikalauti kompensacijos už laiku neįvykdytus įsipareigojimus. Baudos sumokėjimas neatleidžia nuo tolesnio įsipareigojimų vykdymo.	Norvegija Danija P. Korėja
8	**Įgalintas teisinis vertės kaupimo mechanizmas**	Tiekėjai turi galimybę, su institucijų pritarimu, iš anksto įgyvendinti sutartas pramoninio bendradarbiavimo veiklas ir kaupti įsipareigojimų vertę būsimiems pirkimams.	Norvegija Kanada P. Korėja JAE
9	**Skatinami bendrai sukurtų produktų pardavimai**	Pramoninio bendradarbiavimo metu sukurtų produktų pardavimai gali būti apskaitomi kaip įsipareigojimų vykdymas, taip didinant tiekėjo suinteresuotumą eksportu ir vietinės įmonės sėkme.	Danija JAE Indonezija
10	**Standartizuota technologijų vertinimo metodika**	Taikoma standartizuota metodika perduodamos technologijos vertei nustatyti; įsitikinama, ar priimančioji įmonė pajėgi ją tinkamai perimti ir įsisavinti.	Danija
11	**Viešinamas tiekėjų įsipareigojimų registras**	Skelbiamas viešas užsienio tiekėjų ir jų vykdomų įsipareigojimų registras. Įsipareigojimų nevykdantys tiekėjai įtraukiami į juodąjį sąrašą su apribota galimybe dalyvauti ateities pirkimuose.	Danija Kanada Norvegija Izraelis
12	**Numatoma skėtinių susitarimų galimybė**	Sudaromos sąlygos konsoliduoti atskirus tiekėjo įsipareigojimus iš skirtingų pirkimų ir juos įgyvendinti kaip vieną bendrą reikšmingo masto projektą, siekiant didesnio ekonominio efekto.	Izraelis JAE
13	**Skatinamas mažų ir vidutinių įmonių įtraukimas**	Užsienio tiekėjai įverčiais skatinami bendradarbiauti su vietinėmis MVĮ: kuriami bendri produktai, skatinamas jų komercializavimas ir integravimas į užsienio partnerių tiekimo grandines.	Norvegija Kanada P. Korėja

1. Sutartys valdomos centralizuotai

Centralizuotas pramoninio bendradarbiavimo sutarčių valdymas mažina administracinę naštą. Danijoje, Norvegijoje (bei daugelyje kitų analizuotų šalių) pramoninio bendradarbiavimo sutarčių sudarymo, pasirašymo bei valdymo procedūros yra koncentruotos vienoje institucijoje. Tai leidžia sutelkti specialistų kompetencijas vienoje vietoje, išvengti tarpinstitucinio procedūrų dubliavimo ir užtikrinti nuoseklumą visame sutarčių valdymo procese.

Šis principas aktualus ir Lietuvai – dabartinė dvišalė pramoninio bendradarbiavimo sutarčių valdymo sistema, kurioje dalyvauja Krašto apsaugos ministerija kartu su Ekonomikos ir inovacijų ministerija (Užsienio reikalų ministerija taip pat procese teikia motyvuotą pritarimą), sukuria perteklinę administracinę naštą. Toks tarpinstitucinis modelis išskaido atsakomybę ir didina riziką, kad pramoninio bendradarbiavimo sutarčių derinimo ir pasirašymo procesai užlaikys karinės įrangos įsigijimus.

Nr.	Rekomendacija	Atsakinga
1.1.	Pramoninio bendradarbiavimo sutarčių valdymo procesus sutelkti vienoje atsakingoje institucijoje. Efektyviausia, kad Krašto apsaugos ministerija, kuruojanti ir karinės įrangos įsigijimų politiką, prisiimtų vienašalę lyderystę už pramoninio bendradarbiavimo procesus.	KAM
✓	*Išankstinių rekomendacijų pagrindu Seime priimtas Gynybos ir saugumo pramonės įstatymo pakeitimas,[1] kuriame atsakomybė už pramoninio bendradarbiavimo įgyvendinimą priskirta Krašto apsaugos ministerijai.*	

2. Skatinamos aukštos pridėtinės vertės veiklos

Pramoninio bendradarbiavimo įverčių sistema skatina tiekėjus rinktis aukštos pridėtinės vertės veiklas. Didžioji dalis analizuotų šalių skirtingoms pramoninio bendradarbiavimo priemonėms taiko įverčių (daugiklių) sistemą. Kanada, Danija, Norvegija ir JAE aukščiausius įverčius skiria tiesioginėms investicijoms, technologijų perdavimui ir bendrai MTEPI veiklai, o žemiausius – prekių ar paslaugų pirkimams iš vietinės pramonės. Kanadoje investicijos į MTEPI veiklą su MVĮ vertinamos net iki x9, Danijoje technologijų perdavimas – iki x7. Aukšti įverčiai reiškia, kad vienas euras, investuotas į bendrą technologijų projektą, tiekėjui yra įskaitomas tokia verte, kaip 7 ar 9 eurai, išleisti komponentų pirkimui. Taip aukštos pridėtinės vertės veiklos šaliai tampa ir ekonomiškai racionaliausiu tiekėjo pasirinkimu.

Lietuvos pramoninio bendradarbiavimo įverčių sistema savo logika artima Danijos modeliui: technologijų perdavimas (ar bendras technologijų kūrimas) vertinamas įverčiu x7, tiesioginės investicijos – x5, suteikta prieiga prie tiekėjo gamybos, tyrimų ar testavimo infrastruktūros – x3, konsultacijos ir prekių ar paslaugų įsigijimas – x1. Prioritetų kryptis

[1] 2026 m. birželio 30 d. Lietuvos Respublikos gynybos ir saugumo pramonės įstatymo Nr. XIV-2647 2, 4, 6, 7, 8, 9, 10 ir 13 straipsnių pakeitimo įstatymas Nr. XV-1109

atitinka gerąją praktiką – būtent pažangių technologijų perdavimas ir tiesioginės investicijos į vietinę pramonę sukuria didžiausią vertę šaliai nacionalinio saugumo stiprinimo, gynybos pramonės vystymo, technologinių kompetencijų augimo prasme.

Visgi praktikoje išryškėja ir problema su technologijų perdavimo (ar bendro technologijų kūrimo) priemone. Aukščiausias x7 įvertis yra patraukliausias, tačiau kartu ir kebliausias dėl sunkumų vertinant nematerialiojo turto vertę. Diskusijose Lietuvos, Kanados ir Danijos atstovai pabrėžia, kad tiekėjai dažnai siekia išnaudoti potencialias dviprasmybes tarp „tiesioginių investicijų" ir „tiesioginių investicijų su minimaliais technologiniais patobulinimais", siekdami aukščiausio įverčio. Lietuvos pramoninio bendradarbiavimo reguliavimas šiuo metu taip pat neapibrėžia perduodamų technologijų vertės nustatymo kriterijų, tad išlieka subjektyvaus vertinimo rizika, nes tiekėjas visuomet yra suinteresuotas „išpūsti" perduodamų technologijų ar žinių vertę (rekomendacija Nr. 10.1 pateikiama žemiau).

Nr.	Rekomendacija	Atsakinga
2.1.	Išlaikyti esamą pramoninio bendradarbiavimo priemonių hierarchiją, užtikrinant, kad technologijų perdavimas ir tiesioginės investicijos į vietinę pramonę būtų vertinamos aukščiausiu įverčiu.	KAM
2.2.	Suvienodinti tiesioginių investicijų (Įstatymo 10 straipsnio 7 dalies 1 punktas)[2] ir technologijų perdavimo (Įstatymo 10 straipsnio 7 dalies 2 punktas) priemonių įverčius.[3]	KAM
✓	*Atnaujintame Vyriausybės nutarime dėl Gynybos ir saugumo pramonės įgyvendinimo numatomas x5 įvertis tiek perduodamai technologijai, tiek investicijoms į Lietuvos gynybos pramonę.*	

3. Įverčiai nustatomi individualiai pagal naudą

Įverčių rėžiai suteikia lankstumo individualiai vertinti tiekėjo priemones pagal naudą. Danijoje ir Norvegijoje kiekvienai priemonių kategorijai apibrėžiamas ne tikslus fiksuotas įvertis, o taikomi įverčių rėžiai (pavyzdžiui, x1–x5). Paskelbti įverčių dydžiai laikomi viršutine riba, o tikslus įvertis skiriamas kiekvienai tiekėjo pasiūlytai priemonei individualiai, įvertinus konkrečios priemonės numatomą naudą.

Pavyzdžiui, Danijos verslo agentūros atstovai pabrėžia, kad tiekėjui pasiūlius bendrą technologijų vystymą kartu su Danijos įmone, maksimalus (x7) įvertis suteikiamas tik tokiu atveju, jeigu sukurtų technologijų nuosavybės teisė

[2] Lietuvos Respublikos gynybos ir saugumo pramonės įstatymas, 2024 m. gegužės 16 d. Nr. XIV-2647, TAR, 2024-05-30, Nr. 2024-09685.

[3] Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2024 m. liepos 3 d. nutarimas Nr. 558 „Dėl Lietuvos Respublikos gynybos ir saugumo pramonės įstatymo įgyvendinimo", TAR, 2024-07-04, Nr. 2024-12542.

perleidžiama Danijos įmonei. Kilus abejonėms dėl perduodamų technologijų vertės, Danijos verslo agentūra taip pat gali priimti sprendimą taikyti žemesnį įvertį.

Šis lankstumas sustiprina institucijos derybinę poziciją, tačiau reikalauja stiprios analitinės kompetencijos ir sukuria papildomą administracinę naštą kiekvieno įverčio nustatymo metu. Diferencijuotas įverčių taikymas taip pat kelia galimas korupcijos ir prekybos poveikiu rizikas, tad skaidriausiai pritaikomas šalyse, kurios jau turi ilgametę pramoninio bendradarbiavimo taikymo praktiką.

Nr.	Rekomendacija	Atsakinga
3.1.	Sutelkus institucines kompetencijas ir sukaupus didesnį pramoninio bendradarbiavimo praktinį įdirbį, apsvarstyti lankstesnės diferencijuotų įverčių sistemos pritaikymą Lietuvoje.	KAM

4. Konkurso metu skiriamas papildomas balas

Pramoninis bendradarbiavimas naudingiausias, kai tampa karinės įrangos pirkimo vertinimo dalimi. Kanada ir Pietų Korėja pramoninio bendradarbiavimo pasiūlymą vertina lygiagrečiai su komerciniu pasiūlymu ir net skiria papildomą konkursinį balą. Taip tiekėjai skatinami teikti apgalvotus pramoninio bendradarbiavimo pasiūlymus dar konkurso metu, o ne derėtis dėl pramoninio bendradarbiavimo priemonių kaip formalumo jau po laimėto sandorio.

Šiuo metu Lietuvos viešųjų pirkimų, atliekamų gynybos ir saugumo srityje, įstatymas nenumato tokios galimybės. Pramoninio bendradarbiavimo įsipareigojimai (iki 30 proc. nuo pirkimo vertės) Krašto apsaugos ministro įsakymu nustatomi kaip viena iš konkurso sąlygų, tačiau ekonomiškai naudingiausias pasiūlymas išrenkamas tik pagal pačiam pirkimo objektui nustatytus kriterijus, dažniausiai – žemiausios kainos kriterijų. Taip pramoninio bendradarbiavimo įgyvendinimas tampa tik vienu iš pirkimo reikalavimų, tačiau konkrečių siūlomų priemonių naudingumas ar net pateiktas aukštesnis nei 30 proc. pasiūlymas tiekėjui nesuteikia konkurencinio pranašumo.

Nr.	Rekomendacija	Atsakinga
4.1.	Apsvarstyti galimybę pramoninio bendradarbiavimo pasiūlymą vertinti kartu su karinės įrangos pardavimo pasiūlymu bei juos vertinti integruotai – skirti papildomą balą tiekėjo pasiūlymui su aukščiausia pridėtine verte bei labiausiai atitinkančiam strateginius nacionalinio saugumo poreikius.	KAM, GRA

5. Įsipareigojimai taikomi tik strateginiams pirkimams

Aukštas pramoninio bendradarbiavimo taikymo slenkstis leidžia sukoncentruoti ribotus institucijų išteklius. Kanada ir Indija pramoninio bendradarbiavimo reikalavimus taiko tik itin stambiems įsigijimams (Kanada – nuo ~62 mln. Eur, Indija – nuo ~220 mln. Eur). Šalys įvertina, kad būtent stambaus masto pirkimuose institucijos turi didžiausią

derybinę galią, o taikomi pramoninio bendradarbiavimo reikalavimai tokiuose pirkimuose kuria didžiausią efektą vietinei gynybos pramonei.

Lietuvoje šiuo metu galiojanti 5 mln. Eur riba pirkimams, nuo kurios svarstomos pramoninio bendradarbiavimo reikalavimo galimybės, apima pernelyg platų Gynybos resursų agentūros prie Krašto apsaugos ministerijos pirkimų spektrą, įskaitant ir ne strateginio pobūdžio įsigijimus. Atsižvelgus į taikomus įverčius (iki x7) ir maksimalią 30 proc. įsipareigojimų ribą, smulkesni pirkimai paprasčiausiai neturi galimybės sukurti reikšmingos naudos vietinei gynybos pramonei. Tuo tarpu svarbu atkreipti dėmesį ir į tai, kad tiekėjai prisiimdami bet kokias pramoninio bendradarbiavimo sutartines rizikas ir atsakomybes taip pat gali pabranginti ir karinės įrangos komercinį pasiūlymą.

Danijos verslo agentūros atstovai pabrėžia, kad šiuo metu taip pat svarsto pakelti pramoninio bendradarbiavimo ribą nuo dabartinės 40 mln. DKK (apie 6,7 mln. Eur) su siekiu agentūros finansinius ir administracinius išteklius nukreipti į strateginius pirkimus, kur sukuriama didžiausia pridėtinė vertė. Kitos šalys sąlyginai aukštą taikymo slenkstį taip pat derina su itin aukštu įsipareigojimų lygiu (Kanada ir Norvegija – iki 100 proc. pirkimo vertės). Tokiu būdu pramoninis bendradarbiavimas kuria realią naudą vietinei pramonei kiekvieno pirkimo metu, tačiau atsiliepia ir galutinei perkamos įrangos kainai, tad turėtų būti taikomas tik itin stambiems įsigijimams, kai institucijos turi stiprią derybinę poziciją.

Nr.	Rekomendacija	Atsakinga
5.1.	Pramoninio bendradarbiavimo taikymo ribą padidinti taip, kad atsižvelgus į Gynybos resursų agentūros viešųjų pirkimų planuose numatytus pirkimus, pramoninis bendradarbiavimas būtų taikomas tik strateginio pobūdžio projektams.	KAM
✓	*Išankstinių rekomendacijų pagrindu atnaujintame Gynybos ir saugumo pramonės įstatyme numatyta nauja 20 mln. Eur (be PVM) riba, nuo kurios vertinama pramoninio bendradarbiavimo taikymo galimybė.*	
5.2.	Apsvarstyti galimybę itin stambaus dydžio pirkimams ateityje taikyti didesnę nei 30 proc. įsipareigojimų ribą.	KAM

6. Atsižvelgiama į pirkimo konkurencines sąlygas

Pramoninio bendradarbiavimo įsipareigojimų dydis atspindi institucijos derybinę galią konkrečiame pirkime. Pietų Korėja ir Izraelis diferencijuoja įsipareigojimų procentą pagal pirkimo pobūdį: pirkimams iš vieno tiekėjo nustatomas žemesnis įsipareigojimų procentas (nuo 30 proc.) nei atviro konkurso atveju (nuo 50 proc.). Įvertinus skubos kriterijų ar karinės įrangos pabrangimo riziką dėl konkurencijos stokos, Pietų Korėjos institucijos gali nuspręsti ir visai netaikyti pramoninio bendradarbiavimo reikalavimų.

Toks pramoninio bendradarbiavimo modelio taikymas tikslingai atsižvelgia į pirkimo konkurencines sąlygas ir tikimybę, kad dėl pramoninio bendradarbiavimo priemonių taikymo bus matomas reikšmingas karinės įrangos komercinio pasiūlymo kainos šuolis. Visgi reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad Lietuvoje šiuo metu taikoma maksimali 30 proc. įsipareigojimų riba dar yra palyginti nedidelė pagal tarptautinę praktiką, tad nebūtų tikslinga papildomomis išimtimis

apriboti pramoninio bendradarbiavimo taikymą pagal pasirinktą pirkimo būdą, jei tai kliudo esminiam siekiui – savalaikiam gynybos pramonės Lietuvoje išvystymui.

Nr.	Rekomendacija	Atsakinga
6.1.	Nustatant pramoninio bendradarbiavimo reikalavimą bei įsipareigojimų procentą, atsižvelgti ir į karinės įrangos pirkimo konkurencines sąlygas bei įsigijimo skubą, ypač kai pirkimas atliekamas iš vienintelio tiekėjo arba siekiama neatidėliotino pajėgumų įsigijimo.	KAM
✓	*Atnaujintame Gynybos ir saugumo pramonės įstatyme panaikinta nuostata dėl pramoninio bendradarbiavimo netaikymo išimčių. Pakeitimas suteikia lankstumo kiekvienu atveju komisijai individualiai įvertinti, ar pramoninio bendradarbiavimo taikymas konkrečiam pirkimui atitinka valstybės interesus.*	

7. Sutartyse numatomi saugikliai

Sutartyse įrašomi saugikliai palaiko tiekėjo motyvaciją vykdyti įsipareigojimus iki pat sutarties pabaigos. Danijoje pramoninio bendradarbiavimo sutartyje fiksuojami 50 ir 100 proc. įsipareigojimo įvykdymo kontroliniai taškai, o baudos už vėlavimą skaičiuojamos tik nuo neįvykdytos įsipareigojimų dalies. Jų sumokėjimas taip pat neatleidžia tiekėjo nuo tolesnio įsipareigojimų vykdymo. Toks baudų taikymo modelis leidžia anksti identifikuoti vėlavimus bei neleidžia tiekėjui „išsipirkti" iš sutarties – nutraukimas nėra pigesnis kelias nei įsipareigojimų vykdymas.

Lietuvos pramoninio bendradarbiavimo modelis šiuo metu numato 0,02 proc. dydžio delspinigius už kiekvieną priemonės vėlavimo dieną (neviršijant 10 proc. sutarties vertės) ir vienkartinę 15 proc. baudą sutarties nutraukimo atveju. Įžvelgiama rizika, kad vienkartinę sutarties nutraukimo baudą tiekėjas įsiskaičiuos į karinės įrangos kainą dar derybų metu su siekiu nutraukti pramoninio bendradarbiavimo sutartį dar nepradėjus įgyvendinti joje numatytų priemonių.

Kanados ir Danijos pramoninio bendradarbiavimo institucijų atstovai pabrėžia, kad praktikoje įsipareigojimų nevykdymo atvejų dar nėra pasitaikę – stambiausi karinės įrangos tiekėjai yra suinteresuoti išlaikyti gerus ilgalaikius santykius su institucijomis ir nesiekia trumpalaikės ekonominės naudos ateities pardavimų sąskaita. Visgi Lietuvos atveju vertėtų pramoninio bendradarbiavimo sutartyse numatyti papildomus saugiklius, jei tiekėjas nevykdytų sutartinių įsipareigojimų.

Nr.	Rekomendacija	Atsakinga
7.1.	Standartinėse pramoninio bendradarbiavimo sutarties sąlygose numatyti saugiklius, kad tiekėjui nevykdant įsipareigojimų, institucija turi teisę nutraukti ir karinės įrangos pirkimų sutartį.	KAM

✓	*Atnaujintame Vyriausybės nutarime dėl Gynybos ir saugumo pramonės įstatymo įgyvendinimo įtraukta nuostata ir dėl pirkimo sutarties nutraukimo Tiekėjui nevykdant pramoninio bendradarbiavimo įsipareigojimų.*	
7.2.	Standartinėse pramoninio bendradarbiavimo sutarties sąlygose numatyti saugiklius, kad tiekėjui nevykdant įsipareigojimų, institucija turi teisę viešinti tiekėjo įsipareigojimų nevykdymo faktą.	KAM

8. Įgalintas teisinis vertės kaupimo mechanizmas

Įsipareigojimų vertės kaupimo galimybės skatina tiekėjų įsitraukimą į vietinę gynybos pramonę. Norvegija, Kanada, Pietų Korėja, JAE leidžia tiekėjams, gavus institucijų pritarimą, iš anksto pradėti įgyvendinti sutartas pramoninio bendradarbiavimo priemones ir kaupti įsipareigojimų vertę dar iki pirkimo paskelbimo. Norvegijoje tam sudaroma atskira išankstinė sutartis dėl priemonių įskaitymo prieš konkretų pirkimą. Kanadoje ir JAE kreditų kaupimo susitarimas sudaromas laisvesne forma, suteikiant galimybę tiekėjui lanksčiai panaudoti tiek iš anksto sukauptą, tiek jau įgyvendinamos sutarties įsipareigojimus viršijančią priemonių vertę kituose pirkimuose. Pietų Korėjoje sukaupti kreditai net gali būti perleidžiami trečiosioms šalims. Tokios vertės kaupimo galimybės skatina tiekėjus megzti ilgalaikius ryšius su vietine pramone ir motyvuoja iš karto pradėti įgyvendinti ekonomiškai reikšmingas pramoninio bendradarbiavimo priemones žinant, kad šios investicijos bus įskaitytos ateities pirkimų kontekste.

Visgi neatsakingai įteisintas vertės kaupimo mechanizmas Lietuvoje prieštarautų Europos Komisijos gairėms dėl SESV 346 straipsnio išimties taikymo.[4] Komisijos gairėse pabrėžiama, kad išimtis taikoma tik individualiai įvertinus kiekvieną pirkimą, o kiekviena priemonė pati savaime privalo būti būtina ir proporcinga esminiams saugumo interesams apsaugoti. Iš anksto, be sąsajos su konkrečiu pirkimu, sukaupta vertė šį būtinumo principą silpnina. Būtent dėl Komisijos dėmesio Danija nuo 2021 m. atsisakė kreditų kaupimo susitarimų. Tad Lietuvoje toks vertės kaupimo mechanizmas galėtų būti taikomas tik itin siaurai: išankstinį pritarimą kiekvienai tiekėjo siūlomai priemonei siejant su konkrečiu pirkimu ir su prioritetiniams Lietuvos kariuomenės pajėgumams svarbios įrangos bei technologijų vystymu.

Nr.	Rekomendacija	Atsakinga
8.1.	Apsvarstyti riboto (su SESV 346 straipsnio išimtimi suderinamo) vertės kaupimo mechanizmo įteisinimą: leisti tiekėjams, su Krašto apsaugos ministerijos pritarimu, pradėti iš anksto įgyvendinti pramoninio bendradarbiavimo priemones būsimiems pirkimams.	KAM

[4] Europos Komisijos gairės dėl kompensacijų (angl. Guidance Note – Offsets, Vidaus rinkos ir paslaugų generalinis direktoratas, 2010), parengtos dėl Direktyvos 2009/81/EB dėl sutarčių sudarymo gynybos ir saugumo srityse taikymo

9. Skatinami bendrai sukurtų produktų pardavimai

Papildomi įverčiai eksportui susieja tiekėjo interesus su vietinės įmonės sėkme. Danijoje ir JAE pramoninio bendradarbiavimo metu sukurtų naujų gynybos produktų pardavimai yra apskaitomi kaip įsipareigojimų vykdymas. Danijoje tokie pardavimai (angl. *follow-on sales*) vertinami įverčiu x1, o pasiekus iš anksto suderintą pardavimų tikslą per 10 metų laikotarpį tiekėjui gali būti įskaitoma iki 100 proc. tikslinės pardavimų vertės. JAE papildomus įverčius taiko gaminiams, kurie atitinka ženklo „Sukurta JAE“ kriterijus. Tai skatina tiekėjus aktyviai dalyvauti vietinės įmonės komercinėje sėkmėje ir skatina pajamas generuojančių technologijų perdavimą ir kūrimą.

Lietuvoje pardavimų vertės įtraukimas į apskaitą galėtų būti įteisintas per papildomą įvertį. Tiekėjas būtų labiau suinteresuotas perduoti pajamas generuojančias technologijas ir padėti Lietuvos įmonei įsilieti į tarptautines rinkas. Jei tikslas yra atspari ir prie nacionalinio saugumo prisidedanti gynybos pramonė – be pardavimų ir eksporto ji neegzistuoja. Tačiau apskaitoje svarbu numatyti ir saugiklius – įskaityti tik faktinius pardavimus, apibrėžti apskaitos laikotarpį, minimalų Lietuvoje pagamintų komponentų procentą ir užkirsti kelią dvigubam apskaitymui.

Nr.	Rekomendacija	Atsakinga
9.1.	Nustatyti papildomą įvertį, leidžiantį bendrai sukurtų gynybos produktų pardavimus (eksportą) apskaityti kaip pramoninio bendradarbiavimo įsipareigojimų vykdymą įverčiu x1.	KAM

10. Standartizuota technologijų vertinimo metodika

Standartizuota perduodamų technologijų vertinimo metodika užtikrina objektyviai pagrįstą vertės įskaitymą. Danija perduodamos technologijos vertei nustatyti taiko standartizuotą „netaikyto naudojimosi turtu mokesčio” (*angl. relief-from-royalty*) metodą. Jis leidžia apskaičiuoti, kiek vietinė įmonė sutaupytų pardavimų metu, jeigu jai nereikėtų mokėti licencinių mokesčių už teisę naudotis šiuo nematerialiuoju turtu. Galutinė vertė įskaitoma tik remiantis faktiškai įvykdytais įmonės pardavimais.

Lietuvoje šiuo metu didžiausias įvertis (x7) taip pat yra skiriamas technologijų perdavimo priemonei, tačiau nėra numatoma standartizuota technologijų vertės apskaičiavimo metodika. Kadangi tiekėjas gali pasirinkti jam priimtiniausią, praktikoje taip susiduriama su problema dėl perduodamos technologijos – nematerialiojo turto ir praktinių žinių – vertės apskaičiavimo, ypač įvertinus tiekėjo siekį „išpūsti” šią vertę.

Trumpuoju laikotarpiu svarbiausia numatyti papildomą nepriklausomo nematerialiojo turto vertinimo reikalavimą. Visgi svarstant apie tinkamiausią perduodamos technologijos vertės nustatymo metodiką, reikėtų atkreipti dėmesį ir į Danijos atstovų pastebėtą Danijos sistemos šalutinį poveikį: pajamomis grįstas technologijų vertinimas kuria paskatą tiekėjui perduoti pirmiausia pajamas generuojančias, nebūtinai pačias inovatyviausias, technologijas.

Indijos patirtis rodo ir kitą kraštutinumą: vietos įmonėms nepajėgiant perimti technologijų, įsipareigojimai lieka „popieriniai“. Lietuvos institucijos turėtų atsižvelgti ir į perduodamų technologijų realų poreikį stiprinant prioritetinius pajėgumus ir vietinių įmonių galimybes šias technologijas perimti.

Nr.	Rekomendacija	Atsakinga
10.1.	Pramoninio bendradarbiavimo tvarkos apraše apibrėžti perduodamų technologijų vertės nustatymo kriterijus bei nepriklausomo nematerialiojo turto vertinimo reikalavimą.	KAM
10.2.	Prieš pritariant technologijų perdavimui, įvertinti priimančiosios įmonės pajėgumą technologiją tinkamai perimti ir įsisavinti.	KAM

11. Viešinamas tiekėjų įsipareigojimų registras ir juodasis sąrašas

Skaidrumas ir viešumas motyvuoja tiekėją greičiau įgyvendinti įsipareigojimus. Baudos už pramoninio bendradarbiavimo įsipareigojimų nevykdymą tam tikrais atvejais yra neveiksminga priemonė – ypač jei jos yra nedidelės ir taikomos nenuosekliai. Viešumas, signalizuojantis apie tiekėjo problemas ir kitiems potencialiems pirkėjams, yra viena iš patrauklių alternatyvų institucijoms.

Danija skelbia viešą tiekėjų registrą su vykdomais įsipareigojimais. Izraelyje įsipareigojimų nevykdantys tiekėjai yra įtraukiami į juodąjį sąrašą su apribota galimybe dalyvauti ateities pirkimuose. Kanada kasmet viešai skelbia tiekėjų pažangos ataskaitą apie įsipareigojimų vykdymą, o Norvegija viešina pramoninį bendradarbiavimą įgyvendinančių tiekėjų registrą kartu su įmonių kontaktiniais asmenimis. Toks registras veikia ne tik kaip kontrolės, bet ir kaip rinkos informavimo įrankis: vietinės įmonės mato, kurie tiekėjai turi dar neįvykdytų įsipareigojimų, ir gali aktyviai siūlyti bendradarbiavimo galimybes.

Lietuvoje informacija apie sudarytas pramoninio bendradarbiavimo sutartis jau yra viešinama naujienų formatu, tačiau dar nėra sukurtas registras, kuriame būtų matoma visa pramoninio bendradarbiavimo sutarčių eiga bei dar neįvykdytų įsipareigojimų vertė. Toks registras galėtų papildyti 7.2 rekomendaciją apie įsipareigojimų nevykdymo faktų viešinimą, stiprintų atskaitomybę ir padėtų Lietuvos gynybos pramonės įmonėms pačioms aktyviai siūlyti partnerystes.

Nr.	Rekomendacija	Atsakinga
11.1.	Sukurti ir viešai skelbti pramoninio bendradarbiavimo sutarčių registrą, nurodant tiekėjus, įsipareigojimų vertę, vykdymo eigą bei įmonių kontaktinius asmenis.	KAM
✓	*Viešas registras pasirodys KAM internetiniame puslapyje 2026 m. rugsėjį.*	

12. Numatoma skėtinių susitarimų galimybė

Konsolidavus įsipareigojimus, smulkios priemonės virsta vienu strateginiu projektu. Izraelis ir JAE konsoliduoja atskirus tiekėjo pramoninio bendradarbiavimo įsipareigojimus iš skirtingų pirkimų. Tokio tipo „skėtiniai susitarimai" leidžia pasiekti didesnį ekonominį efektą, sumažina smulkių sutarčių administravimo naštą ir supaprastina tiekėjo įsipareigojimų apskaitą. Tiekėjas taip pat motyvuojamas įgyvendinti didesnės finansinės ir strateginės vertės gynybos projektus šalyje, vietoj smulkių individualių priemonių ryžtis vienam reikšmingo masto projektui.

Visgi ES teisės kontekste svarbu, kad Lietuvoje konsoliduojamas galėtų būti tik priemonių įgyvendinimas: sprendimas taikyti pramoninį bendradarbiavimą ir jo pagrindimas pagal SESV 346 straipsnį kiekvienam pirkimui turi išlikti individualus.

Nr.	Rekomendacija	Atsakinga
12.1.	Numatyti teisinę galimybę su tiekėju konsoliduoti atskirose pramoninio bendradarbiavimo sutartyse prisiimtus įsipareigojimus ir numatyti bendras jų įgyvendinimo priemones.	KAM
✓	*Atnaujintame Vyriausybės nutarime dėl Gynybos ir saugumo pramonės įstatymo įgyvendinimo įtraukta nuostata dėl galimo tiekėjo įsipareigojimų konsolidavimo.*	

13. Skatinamas mažų ir vidutinių įmonių įtraukimas

Pramoninis bendradarbiavimas naudingiausias, kai įtraukiamos ir mažesnės gynybos pramonės įmonės. Šalys su ilgamete pramoninio bendradarbiavimo taikymo istorija šiuo metu pradeda įžvelgti netolygią pramoninio bendradarbiavimo politikos naudą šalies ekosistemos dalyviams. Norvegijoje didžiausia priemonių nauda tenka „Kongsberg" ir „Nammo". Pietų Korėjoje – didžioji dalis faktinės pramoninio bendradarbiavimo priemonių naudos sutelkta „Hanwha" ir kituose stambiuose *chaebol* tipo gynybos konglomeratuose.

Lietuvos dar jaunoje gynybos pramonėje šiuo metu nėra susiduriama su ženklia atskirtimi, tad dar nėra būtinybės sekti Kanados ar Pietų Korėjos pavyzdžiu, kur tiekėjai jau įverčiais yra skatinami bendradarbiauti su MVĮ. Visgi jau dabar verta įvertinti jaunų gynybos įmonių įtraukimo galimybes bei stebėti, ar pramoninio bendradarbiavimo nauda nėra paskirstoma netolygiai.

Nr.	Rekomendacija	Atsakinga
13.1.	Pramoninio bendradarbiavimo poveikio vertinime fiksuoti priemonių naudos pasiskirstymą tarp ekosistemos dalyvių ir vertinti mažesnių gynybos įmonių įtraukimo galimybes.	KAM

Priedas Nr. 1. SESV 346 straipsnio išimties suteikiamos galimybės efektyvinti įsigijimus ir vystyti Lietuvos gynybos ir saugumo pramonę

Šalies saugumo iššūkius sunkina ir lėtos karinės įrangos įsigijimo procedūros. Lietuva dar neturi išvystytos nacionalinės gynybos technologinės pramoninės bazės, tad yra priklausoma nuo ilgų karinės įrangos tiekimo grandinių bei užsienio kompanijų pristatymo terminų. Ieškant sprendimų mažinti šio priklausomumo keliamas rizikas, verta atsižvelgti į platesnes Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (SESV) 346 str. išimties taikymo įsigijimams galimybes.

Švelnėjantis Europos Komisijos požiūris

Paprastai valstybės teikiama pagalba konkrečiam verslui ar pramonės šakai yra draudžiama pagal SESV 107 straipsnį, ypač kiek tai gali iškreipti konkurencines sąlygas ir paveikti valstybių narių tarpusavio prekybą bendrojoje rinkoje. Visgi SESV 346 straipsnio 1 dalies b punktu numatoma, kad ginklų, amunicijos ir karinės paskirties medžiagų gamybai ar prekybai gali būti pritaikoma speciali išimtis. Valstybės narės gali imtis ir SESV nuostatų neatitinkančių priemonių, jei yra būtina apsaugoti esminius (gyvybinius) nacionalinio saugumo interesus.

Visų ES šalių pramoninio bendradarbiavimo teisinis modelis yra grindžiamas būtent šiuo SESV straipsniu apibrėžta išimtimi. Nors anksčiau Europos Komisijos (EK) požiūris į šios išimties taikymą buvo gana griežtas ir valstybėms narėms buvo keliamos teisinės bylos dėl priemonių būtinumo ir proporcingumo, nuo 2022 m. ši situacija yra kardinaliai pasikeitusi. Atsižvelgus į regiono saugumo situaciją sušvelnėjo ir EK požiūris į šios išimties naudojimą ginklavimosi ir gynybos pramonės vystymo tikslais. Tai atveria naujas teisines galimybes ir Lietuvai.

Belgijos precedentas

Svarbus SESV 346 str. praktinio taikymo precedentas susiklostė 2026 m. vasarį Belgijos vyriausybei laimėjus Vokietijos gynybos pramonės atstovų iškeltą bylą. Belgijos vyriausybė nusprendė sudaryti 20 metų trukmės strateginę partnerystę su Belgijos kompanija „FN Herstal“ dėl mažo kalibro amunicijos tiekimo Belgijos kariuomenei už 1,7 mlrd. Eur neskelbiant viešo konkurso. Visgi Belgijos valstybės taryba pagrindė,[5] kad Belgija neperžengė savo vertinimo laisvės ribų, nes įrodė, jog tik tokia specifinė partnerystė su nacionaliniu gamintoju gali užtikrinti nenutrūkstamą kariuomenės aprūpinimą esant kritinėmis aplinkybėms.

Būtinumas buvo grindžiamas poreikiu užtikrinti nepertraukiamą ginklų ir šaudmenų tiekimą šalies teritorijoje krizės atveju, kurio negalėtų apriboti užsienio valstybės, pasinaudodamos savo pirmenybės teise. Teigta, kad nacionalinė gynybos technologinė pramoninė bazė yra būtina sąlyga savarankiškai gynybos politikai, o vietinis gamintojas šalies teritorijoje leidžia krizės atveju reikalauti tiekimo prioriteto.

[5] Tender law, Council of State clarifies the application of Article 346 TFEU to public procurement in the defence sector in landmark ruling, 2026 m.

Proporcingumas grindžiamas tuo, kad Belgijos nacionalinio saugumo užtikrinimo tikslų neįmanoma pasiekti mažiau ribojančiomis priemonėmis. „FN Herstal“ – vienintelė Belgijos įmonė, galinti apimti visas partnerystės sritis (priežiūrą, valdymą, tyrimus ir plėtrą, nuomą bei šaudmenų tiekimą), o ginklai ir šaudmenys turi sudaryti vientisą sistemą, kurią geriausiai užtikrina vienas gamintojas, atsakingas už visą įrangos gyvavimo ciklą. Tiekimo saugumas taip pat reikalauja, kad gamybos pajėgumai ir atsargos būtų Belgijos teritorijoje, o 20 metų partnerystės trukmė pateisinama didelėmis investicijomis į MTEPI bei poreikiu užtikrinti gamybos pajėgumų stabilumą, būtiną strateginei autonomijai išlaikyti.

Nacionalinės gynybos technologinės pramoninės bazės stiprinimas

Nyderlandai ir Vokietija tam tikrų gynybos įsigijimų metu taip pat atsisako viešų konkursų, tai grįsdami būtinybe stiprinti nacionalinę gynybos technologinę pramoninę bazę. Nyderlandų atveju tai pirmiausia jūrinių technologijų sritis. Strateginiuose dokumentuose atsikartoja nuostata, kad stipri ir nepriklausoma gynybos technologinė pramoninė bazė yra nacionalinio saugumo užtikrinimo garantas. Kaip ir Belgijos atveju, teigiama, kad be didelės vertės ilgalaikių užsakymų vietinis gamintojas praras kompetencijas, todėl tų pajėgumų gamyba nacionalinėje erdvėje reikalinga esminiams saugumo poreikiams užtikrinti. Įteisinti ilgalaikiai įsipareigojimai suteikia pirmumo teisę gauti įrangą ir palankesnes įsigijimo sąlygas.

Vokietijoje pagrindiniai SESV 346 str. taikymo pagrindai – gynybos technologinės ir pramoninės bazės išsaugojimas, slaptumas ir skubumas. Tiesioginiai užsakymai vietiniams rangovams taikomi siekiant išlaikyti strategiškai svarbias kompetencijas: pavyzdžiui, pagalbiniai laivai statomi vietinėse laivų statyklose, o 2,3 mlrd. JAV dolerių vertės sraigtasparnių sutartis sudaryta su Vokietijoje gaminančia Prancūzijos įmone „Airbus“. Visgi proporcingumo principas reikalauja pasirinkti mažiausiai konkurenciją ribojančią priemonę – nacionalinis konkursas yra tinkamesnis nei neskelbiamos derybos su vienu tiekėju. Struktūrinė Vokietijos gynybos įsigijimų institucijos (BAAINBw) biurokratija ir vidinė teisinių iššūkių baimė papildomai skatina rinktis greitesnius 346 str. pagrįstus pirkimus. Tai yra viena iš priežasčių, lėmusių 2024 m. Ginkluotųjų pajėgų įsigijimų spartinimo įstatymo priėmimą.

SESV 346 str. taikymo kryptys Lietuvoje

Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų, atliekamų gynybos ir saugumo srityje, įstatymas nustato, kad įstatymo nuostatos negalioja, jei reikalinga užtikrinti esminius nacionalinio saugumo interesus, ypatingą slaptumą, skubumą, paaiškėjus nenumatytoms aplinkybėms, tarpvalstybinį susitarimą ar programą ir kitais atvejais. Taigi, tiek pagal Europos Sąjungos, tiek pagal nacionalinę teisę Lietuvoje turime galimybę vykdyti gynybos įsigijimus tiesiogiai ir tik iš vietinės gynybos pramonės įmonių.

Remiantis teisės aktų registru, nuo 2024 m. lapkričio iki 2026 m. birželio mėn. SESV 346 str. 1 dalies b punkto išimtimi buvo pasinaudota 10 kartų.[6] Šios išimties pagrindu galima karinės įrangos ir paslaugų įsigijimus organizuoti neskelbiamų derybų būdu iš vieno tiekėjo. Tai reikšmingai greitina gynybos pajėgumų įsigijimo procesus, kurie yra

[6] LR Teisės registro duomenys, priimti 6 Vyriausybės nutarimai 2024 lapkričio – 2026 balandžio mėnesiais.

kritiškai svarbūs Lietuvai. Tokios išimties pagrindu galima įsigyti ir vienintelę rinkoje egzistuojančią sistemą dėl techninės specifikacijos ar suderinamumo su sąjungininkų pajėgumais.

Šios išimties pagrindu taip pat būtų galima:

1. **Organizuoti bandomųjų partijų įsigijimus iš Lietuvos įmonių.** Būtų sudaromos sąlygos inovatyvių produktų ar jų prototipų įsigijimui siekiant plėtoti Lietuvos gynybos technologinę pramoninę bazę ir skatinti gynybos inovacijų vystymą Lietuvos teritorijoje.
2. **Plėtoti strategines partnerystes su įmonėmis, gaminančiomis Lietuvos teritorijoje.** Būtų užtikrinamas tiekimo saugumas, tiekiamos įrangos ir paslaugų atitiktis besikeičiantiems poreikiams. Strateginių partneryščių pagrindas taip pat įgalintų nuolatinę pramonės bei ginkluotųjų pajėgų sąveiką, techninių kompetencijų mainus.
3. **Plėtoti pramoninio bendradarbiavimo modelį.** Stambios investicinių projektų iniciatyvos galėtų būti derinamos su pramoninio bendradarbiavimo įsipareigojimais. Klasterio efektas suteiktų dar didesnes galimybes efektyviai išnaudoti pramoninio bendradarbiavimo priemones.

14. Krašto apsaugos ministerija turėtų priimti sprendimą dėl SESV 346 taikymo

Toks žingsnis supaprastintų tiesioginius karinės įrangos įsigijimus, suteiktų Krašto apsaugos ministerijai praktinę galią operatyviai reaguoti į gynybos poreikius, plėtoti gynybos pramoninę bazę ir užtikrinti tiekimo saugumą nelaukiant tarpinėje – Vyriausybės posėdžio – stotelėje. Be to, Vyriausybės sprendimas dėl išimties taikymo visuomet remiasi pačios Krašto apsaugos ministerijos pateikta išvada.[7] Pakeitimą būtų galima įteisinti pakeičiant Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų, atliekamų gynybos ir saugumo srityje, įstatymo 1 straipsnio 5 punktą.

Nr.	Rekomendacija	Atsakinga
14.1.	Sprendimo teisę dėl SESV 346 str. taikymo karinės įrangos įsigijimams patikėti Krašto apsaugos ministerijai.	KAM

15. Reikalingas tvarkos aprašas dėl SESV 346 taikymo

Jei sprendimas taikyti SESV 346 str. 1 dalies b punkto išimtį ir toliau išlieka Vyriausybės atsakomybe, galima parengti atskirą Vyriausybės nutarimą dėl tokio sprendimo priėmimo tvarkos aprašo, apibrėžiantį aplinkybes ir veiksmų

[7] DĖL GYNYBOS IR SAUGUMO PRAMONĖS ĮSTATYMO, VIEŠŲJŲ PIRKIMŲ, ATLIEKAMŲ GYNYBOS IR SAUGUMO SRITYJE ĮSTATYMO NR. XI-1491 3 STRAIPSNIO PAKEITIMO ĮSTATYMO, GINKLŲ IR ŠAUDMENŲ KONTROLĖS ĮSTATYMO NR. IX-705 21, 24, 25, 39, 43 STRAIPSNIŲ PAKEITIMO ĮSTATYMO IR NACIONALINIO SAUGUMO PAGRINDŲ ĮSTATYMO NR. VIII-49 PRIEDĖLIO PAKEITIMO ĮSTATYMO PROJEKTŲ (TAP-23-1601) (23-13850(2), e-seimas, 2023 m.

eiliškumą. Aprašas įpareigotų perkančiąją organizaciją kiekvienu atveju pagrįsti, kad įsigyjamos prekės ar paslaugos atitinka 1958 m. bendrąjį karinės įrangos sąrašą[8], pagrįsti konkretų gyvybinį saugumo interesą ir ryšį su planuojamu įsigijimu. Parengta tvarka galėtų numatyti ne tik tokio sprendimo priėmimo kriterijus, bet ir iš anksto numatytas supaprastinto pirkimo sąlygas ir saugiklius, kurie standartizuotų ir taip efektyvintų šios išimties taikymo procesą.

Nr.	Rekomendacija	Atsakinga
15.1.	Rekomenduojama parengti Vyriausybės nutarimą dėl SESV 346 išimties taikymo tvarkos aprašo.	KAM

16. Reikalingos ilgalaikės strateginės partnerystės su Lietuvos gynybos pramone

Siekiant stiprinti nacionalinę gynybos technologinę pramoninę bazę, vertėtų įgalinti ir strategines partnerystes su vietinėmis įmonėmis dėl ilgalaikių gamybos pajėgumų užtikrinimo. Strateginės partnerystės su vietinėmis įmonėmis iš karto išspręstų kelias problemas. Ilgalaikiai tiekimo įsipareigojimai orientuotų gynybos pramonės plėtrą į vietinės kariuomenės poreikius. Užsakymų perspektyva leistų įmonėms užsitikrinti paskolas ir amortizuoti stambias investicijas į vietines gamybos linijas.

Ilga sutarčių trukmė suteiktų ir lankstumo – galėtų būti numatoma galimybė periodiškai atnaujinti poreikius bei naudojamas technologijas, užuot užšaldžius techninę specifikaciją pasirašymo dieną. Taip perkamus produktus būtų galima nuolat tobulinti – pavyzdžiui, pakeisti kareiviškų batų vidpadžius ar lengvojo kulkosvaidžio juostinio šovinių padavimo mechanizmą, nes pratybų metu kariai nuolat išbarsto spyruokles.

Strateginės partnerystės galėtų apimti ir veiklos tęstinumo įsipareigojimus mobilizacijos atveju, atsarginių gamybos linijų bei žaliavų rezervo palaikymą. Ginkluotosioms pajėgoms krizės metu būtų suteikiama pirmumo teisė į šaudmenis ar sprogmenis, net jei prekės buvo numatytos eksportui. Galimi ir kompetencijų mainai – karių stažuotės technologinėse įmonėse.

Skaidrumui ir konkurencijai užtikrinti visada reikėtų numatyti ir saugiklius: nuolat lyginti perkamos įrangos rinkos kainas, periodiškai peržiūrėti sutarčių sąlygas. Tiekėjai galėtų būti įpareigoti atverti savo išlaidų ir pelno maržos eilutes (angl. open book pricing) arba varžytis su kitais tiekėjais atskiruose sutarties etapuose.

Nr.	Rekomendacija	Atsakinga
16.1.	Rekomenduojama vystyti ilgalaikes strategines partnerystes su Lietuvos gynybos pramonės įmonėmis.	KAM

[8] EEB Ministrų Tarybos 1958 m. ginklų sąrašas, leidžiantis taikyti SESV 346 str. Išimtį.

16.2.	Rekomenduojama strateginių partneryščių pagrindu įteisinti ir bandomųjų serijų įsigijimus.	KAM

Priedas Nr. 2. Apibendrinta rekomendacijų lentelė

Dėl pramoninio bendradarbiavimo modelio tobulinimo:

Nr.	Rekomendacija	Atsakinga
1.1.	Pramoninio bendradarbiavimo sutarčių valdymo procesus sutelkti vienoje atsakingoje institucijoje. Efektyviausia, kad Krašto apsaugos ministerija, kuruojanti ir karinės įrangos įsigijimų politiką, prisiimtų vienašalę lyderystę už pramoninio bendradarbiavimo procesus.	KAM
2.1.	Išlaikyti esamą pramoninio bendradarbiavimo priemonių hierarchiją, užtikrinant, kad technologijų perdavimas ir tiesioginės investicijos į vietinę pramonę būtų vertinamos aukščiausiu įverčiu.	KAM
2.2.	Suvienodinti tiesioginių investicijų (Įstatymo 10 straipsnio 7 dalies 1 punktas) ir technologijų perdavimo (Įstatymo 10 straipsnio 7 dalies 2 punktas) priemonių įverčius.	KAM
3.1.	Sutelkus institucines kompetencijas ir sukaupus didesnį pramoninio bendradarbiavimo praktinį įdirbį, apsvarstyti lankstesnės diferencijuotų įverčių sistemos pritaikymą Lietuvoje.	KAM
4.1.	Apsvarstyti galimybę pramoninio bendradarbiavimo pasiūlymą vertinti kartu su karinės įrangos pardavimo pasiūlymu bei juos vertinti integruotai – skirti papildomą balą tiekėjo pasiūlymui su aukščiausia pridėtine verte bei labiausiai atitinkančiam strateginius nacionalinio saugumo poreikius.	KAM, GRA
5.1.	Pramoninio bendradarbiavimo taikymo ribą padidinti taip, kad atsižvelgus į Gynybos resursų agentūros viešųjų pirkimų planuose numatytus pirkimus, pramoninis bendradarbiavimas būtų taikomas tik strateginio pobūdžio projektams.	KAM
5.2.	Apsvarstyti galimybę itin stambaus dydžio pirkimams ateityje taikyti didesnę nei 30 proc. įsipareigojimų ribą.	KAM
6.1.	Nustatant pramoninio bendradarbiavimo reikalavimą bei įsipareigojimų procentą, atsižvelgti ir į karinės įrangos pirkimo konkurencines sąlygas bei įsigijimo skubą, ypač kai pirkimas atliekamas iš vienintelio tiekėjo arba siekiama neatidėliotino pajėgumų įsigijimo.	KAM
7.1.	Standartinėse pramoninio bendradarbiavimo sutarties sąlygose numatyti saugiklius, kad tiekėjui nevykdant įsipareigojimų, institucija turi teisę nutraukti ir karinės įrangos pirkimų sutartį.	KAM

7.2.	Standartinėse pramoninio bendradarbiavimo sutarties sąlygose numatyti saugiklius, kad tiekėjui nevykdant įsipareigojimų, institucija turi teisę viešinti tiekėjo įsipareigojimų nevykdymo faktą.	KAM
8.1.	Apsvarstyti riboto (su SESV 346 straipsnio išimtimi suderinamo) vertės kaupimo mechanizmo įteisinimą: leisti tiekėjams, su Krašto apsaugos ministerijos pritarimu, pradėti iš anksto įgyvendinti pramoninio bendradarbiavimo priemones būsimiems pirkimams.	KAM
9.1.	Nustatyti papildomą įvertį, leidžiantį bendrai sukurtų gynybos produktų pardavimus (eksportą) apskaityti kaip pramoninio bendradarbiavimo įsipareigojimų vykdymą įverčiu x1.	KAM
10.1.	Pramoninio bendradarbiavimo tvarkos apraše apibrėžti perduodamų technologijų vertės nustatymo kriterijus bei nepriklausomo nematerialiojo turto vertinimo reikalavimą.	KAM
10.2.	Prieš pritariant technologijų perdavimui, įvertinti priimančiosios įmonės pajėgumą technologiją tinkamai perimti ir įsisavinti.	KAM
11.1.	Sukurti ir viešai skelbti pramoninio bendradarbiavimo sutarčių registrą, nurodant tiekėjus, įsipareigojimų vertę, vykdymo eigą bei įmonių kontaktinius asmenis.	KAM
12.1.	Numatyti teisinę galimybę su tiekėju konsoliduoti atskirose pramoninio bendradarbiavimo sutartyse prisiimtus įsipareigojimus ir numatyti bendras jų įgyvendinimo priemones.	KAM
13.1.	Pramoninio bendradarbiavimo poveikio vertinime fiksuoti priemonių naudos pasiskirstymą tarp ekosistemos dalyvių ir vertinti mažesnių gynybos įmonių įtraukimo galimybes.	KAM

Dėl SESV 346 str. 1b išimties taikymo:

Nr.	Rekomendacija	Atsakinga
14.1.	Sprendimo teisę dėl SESV 346 str. taikymo karinės įrangos įsigijimams patikėti Krašto apsaugos ministerijai.	KAM
15.1.	Rekomenduojama parengti Vyriausybės nutarimą dėl SESV 346 išimties taikymo tvarkos aprašo.	KAM
16.1.	Rekomenduojama vystyti ilgalaikes strategines partnerystes su Lietuvos gynybos pramonės įmonėmis.	KAM
16.2.	Rekomenduojama strateginių partneryščių pagrindu įteisinti ir bandomųjų serijų įsigijimus.	KAM

Šaltiniai

1. Izraelis
    1) US Department of Commerce, International Trade Administration, Selling to the Public Sector, 2023 m.

       https://www.trade.gov/country-commercial-guides/israel-selling-public-sector

    2) Ministry of Economy and Industry, Mandatory Tenders Regulations (Industrial Cooperation)

       https://www.gov.il/BlobFolder/legalinfo/foreign-suppliers-legislation/en/rashpat_sapakim_Mandatory%20Tenders%20Regulations%20(Mandatory%20Industrial%20Cooperation),%205767%20,%202007.pdf

    3) Israeli Ministry of Economy and Industry, Industrial Cooperation Authority, ICA guidelines for foreign suppliers

       https://www.gov.il/BlobFolder/generalpage/foreign-suppliers/he/rashpat_sapakim_2026_ICA-GUIDELINES-FOR-FOREIGN-SUPPLIERS-2026.pdf

    4) Goldfarb Seligman Law Offices, Mandatory Industrial Cooperation Regulations Umbrella Agreements, 2019 m.
       https://www.goldfarb.com/pdf2/Mandatory%20Industrial%20Cooperation%20Regulations.pdf
    5) Israeli Ministry of Economy and Industry, Mandatory Tenders Regulations (Mandatory Industrial Cooperation),
       https://www.gov.il/BlobFolder/guide/agreements_for_operating_service_lines_in_public_transportation/he/dan%20corporation%20subsidy%20agreement%20attache5.pdf
    6) Interviu per tarpininką su Izraelio Pramoninio bendradarbiavimo valdyba, 2026-05-27
2. Jungtiniai Arabų Emyratai
    1) National Defence Industries Strategic Foresight 2025

       https://www.tawazun.gov.ae/wp-content/uploads/2025/07/Tawazun_UAE-National-Defence-Industry-Foresight-TC-En-Online.pdf

    2) Operation 300bn

       https://u.ae/en/about-the-uae/strategies-initiatives-and-awards/strategies-plans-and-visions/industry-science-and-technology/the-uae-industrial-strategy

    3) We the UAE 2031' vision
       https://u.ae/en/about-the-uae/uae-in-the-future/uae-future
    4) SCHLÜTER GRAF, Tawazun Economic Program – The Tawazun Economic Council's New Policy Guidelines, 2019 m.
       https://www.schlueter-

graf.com/fileadmin/uae_publication_en_news/related_files/190529_Tawazun_Economic_Program___The_Tawazun_Economic_Council_s_New_Policy_Guidelines.pdf

5) Chambers and partners, New Tawazun Economic Program Policy Guidelines Issued, 2019 m. https://chambers.com/articles/new-tawazun-economic-program-policy-guidelines-issued

3. Pietų Korėja
   1) DAPA Offset Guideline Supplements(Revised as of January 9, 2026)

      https://www.dapa.go.kr/dapa_en/doc/selectDocList.do?menuSeq=3480&bbsSeq=402

   2) DAPA Offset Program Guideline(Revised as of January 9, 2026)

      https://www.dapa.go.kr/dapa_en/doc/selectDocList.do?menuSeq=3480&bbsSeq=402

   3) KIDA, 2004 m: https://www.researchgate.net/publication/281276508_The_Defense_Offset_Policy_in_South_Korea
   4) 2014 m. https://www.kci.go.kr/kciportal/landing/article.kci?arti_id=ART001881004&
   5) A Study on the Status and Challenges of Korea's Defense Industry and Defense Exports from the Perspective of Offset Trade*Sangryul Shim** Wonseok Son***, 2023 https://scholar.kyobobook.co.kr/article/detail/4010068535376
4. Indonezija
   1) Defense Industry Management In Defense Equipment Procurement Offset Contracts To Improve The Defense Economy, Muhammad Renditya1), Suwito2), Heru Prasetyo3), International Journal Of Humanities Education And Social Sciences (IJHESS), 2025 m.
   2) Law No. 16/2012 on the Defence Industry

      https://www.kemhan.go.id/itjen/wp-content/uploads/migrasi/peraturan/UU0162012.pdf

   3) Gynybos baltoji knyga, Defence White Paper (Buku Putih Pertahanan)

      https://www.kemhan.go.id/wp-content/uploads/2016/04/BPPI-ENGLISH-2015.pdf

   4) Harnung Indah Permatasari1*, Hikmat Zakky Almubaroq2, Agus Sudarya3 Indonesia Defense University, Analysis of the Performance of Indonesia's Defense Offset Policy and Its Development Strategy Using SWOT Analysis, 2024 m. https://doi.org/10.55927/fjst.v3i12.13069 https://journal.formosapublisher.org/index.php/fjst

5. Indija
   1) Khanna and Associates, Defence Offset Policies India 2026: Essential Compliance Best Guide, 2026 m. https://khannaandassociates.com/blog/defence-offset-policies-india-2026-compliance-guide-2/
   2) Make in India regulations under Defence Production Policy 2018

https://www.ahlawatassociates.com/blog/india-defence-offset-policy-compliance

3) JANES, India enhances scrutiny of defence offsets, 2022 m. https://www.janes.com/osint-insights/defence-news/industry/india-enhances-scrutiny-of-defence-offsets

4) Cyril Amarchand Mangalda, Indian Aerospace & Defence Sector : Recent Changes and their Impact: Part 2, 2021 m. https://corporate.cyrilamarchandblogs.com/2021/04/indian-aerospace-defence-sector-recent-changes-and-their-impact-part-2/

6. Norvegija
    1) Norvegijos pramoninio bendradarbiavimo gairės https://www.regjeringen.no/contentassets/d1989df0292740bdbf1866bc2cfb72ff/raf-1.-januar-2026.pdf
7. Danija
    1) Interviu su Danijos verslo agentūra, 2025-05-22
    2) Danijos pramoninio bendradarbiavimo gairės https://danishbusinessauthority.dk/sites/default/files/2023-10/Administrative-guidelines-2021_WA.pdf
8. Kanada
    1) Pramoninio bendradarbiavimo politikos įgyvendinimo aprašas https://ised-isde.canada.ca/site/ised/en/procurement-services/defence-and-marine-procurement/industrial-and-technological-benefits-itb/industrial-and-technological-benefits-policy
    2) Interviu su Kanados pramoninio bendradarbiavimo įgyvendinimo agentūros atstovais, 2026-06-05

9. Dėl SESV 346 str. išimties taikymo Belgijoje, Nyderlanduose, Vokietijoje:
    1) Vilius Kuzminskas, Vilniaus Universitetas, SESV sutarties 346 straipsnyje įtvirtintos išimties taikymas gynybos ir saugumo srities viešiesiems pirkimams, 2018 m.

       https://www.zurnalai.vu.lt/teise/en/article/view/11658/10248

    2) Vilius Kuzminskas, Vilniaus Universitetas, Išimties pagal SESV 346 straipsnį reglamentavimo tam tikrose ES valstybėse narėse ypatumai, 2019 m.

       https://www.journals.vu.lt/teise/en/article/view/15914/14983

    3) Floris Prince, University of Utrecht, Article 346 TFEU - a comparative legal analysis of the application of article 346 TFEU in public procurement in the defence sector and implications for European strategic autonomy, 2025 m.

       https://static1.squarespace.com/static/5574a2fae4b0083487121509/t/699ef8d5d9a5676bde0805ee/1772026073220/A+comparative+analysis+of+art.+346+TFEU.pdf

    4) Tender Law, Council of State clarifies the application of Article 346 TFEU to public procurement in the defence sector in landmark ruling, 2026 m.

       https://tenderlaw.be/landmark-ruling-on-article-346-tfeu-for-defence-procurement/

5) Belgijos valstybės tarybos sprendimas, 2026 m.

https://www.raadvst-consetat.be/arr.php?nr=265758

6) Vyriausybės kanceliarija dėl SESV 346 1b punkto straipsnio taikymo Vyriausybės lygmeniu, 2023 m.

https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/70bd277795c311eea70ce7cabd08f150?jfwid=9z72eslm0